

чим менша група злочинів, що характеризується), тим ширшими є можливості визначення спільних для даної групи значущих особливостей (що мають значення для з'ясування їх соціальної та юридичної природи (сутності), суспільної небезпечності, змісту ознак, кримінальної відповідальності, призначення покарання тощо) і відповідно тим більшим є практичне значення певної кримінально-правової характеристики.

За своєю юридичною природою кримінально-правова характеристика злочину являє собою абстрактне наукове поняття, необхідне для пізнання такого соціально-негативного явища, як злочин.

Надійшла до редколегії 18.03.05

М. Панов, аспірант Інституту вивчення проблем злочинності АПрН України

Об'єкт незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України)

Одним з найбільш важливих показників суспільної небезпечності злочину (в тому числі розглядуваного), її якісною характеристикою¹ виступає об'єкт злочину². Саме він визначає соціальну і юридичну сутність злочину, його об'єктивні і суб'єктивні ознаки, дає змогу встановити межі дії кримінально-правової норми, відмежовувати злочинні діяння від незлочинних, правильно кваліфікувати діяння, а також розмежовувати суміжні злочини³. В зв'язку з цим аналіз об'єкта злочину

¹ Див.: *Карпушин М. П., Курляндский В. И.* Уголовная ответственность и состав преступления. — М., 1974. — С. 89–102; *Брайнин Я. М.* Основные вопросы общего учения о составе преступления. — К., 1964. — С. 34; *Ляпунов Ю. И.* Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права. — М., 1989. — С. 113.

² Див.: *Кривоченко Л. Н.* Классификация преступлений: Учеб. пособ. — Х., 1979. — С. 21–22; Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — К., 2001. — С. 67–68.

³ Див.: *Тацій В. Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х., 1988. — С. 115 і наст.

чину, передбаченого ст. 200 КК України, надасть можливість вирішити широке коло питань, які мають важливе кримінально-правове значення. Тим часом на сьогодні ця проблема достатньо не досліджена. Вирішення її є метою цієї статті.

Відносно поняття об'єкта злочину в науці кримінального права існують різні точки зору. Так, деякі вчені вважають, що об'єктом злочину виступають соціально-значущі цінності, які охороняються кримінальним законом¹, інтереси чи блага, на які посягає особа, яка вчиняє злочин, та яким у результаті вчиненого діяння заподіюється або *може бути* заподіяна шкода². До цієї групи правознавців близько примикають і ті дослідники, які розглядають об'єкт злочину як правове благо³. Але більшість фахівців слушно, на наш погляд, відстоюють думку, згідно з якою об'єктом будь-якого злочину є суспільні відносини. Вважаємо, що проблема об'єкта злочину як суспільних відносин достатньо глибоко і фундаментально досліджена Б. Нікіфоровим, Є. Фроловим, В. Глістіним, В. Тацієм та ін., позиція стосовно об'єкта як суспільних відносин є найбільш переконливою і не вимагає суттєвих додаткових доказів⁴. Тут лише зазначимо, що поняття «суспільні відносини», як об'єкт злочину з огляду його обсягу і змісту є більш ємким і не виключає, а навпаки, змістовно включає в себе тією чи іншою мірою правоохоронювані блага й інтереси та цінності, а відтак, з точки зору наукового підходу є найбільш прийнятним. Тому в межах цієї статті ми виходимо з визнання того, що об'єктом злочину виступають суспільні відносини, які поставлені під охорону кримінального закону і яким злочинним заподіюється істотна шкода або створюється загроза її заподіяння⁵.

¹ Див.: *Матишевський П. С.* Кримінальне право України. Загальна частина. — К., 2000. — С. 68–73.; *Фесенко Е. В.* Злочини проти здоров'я населення та системи заходів з його охорони. — К., 2004. — С. 47–51.

² Див.: Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1./ Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, И. М. Тяжковой. — М., 2002. — С. 209.

³ Див.: *Гавриш С. Б.* Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. — К., 2002. — С. 19–65.

⁴ Див.: *Никифоров Б. С.* Объект преступления для определения меры наказания по советскому уголовному праву // Тр. ВЮА. — 1949. — Вып. 13; *його ж.* Объект преступления по советскому уголовному праву. — М., 1960. — С. 8–133; *Фролов Е. А.* Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: Автореф дис... д-ра юрид. наук — Свердловск, 1971. — С. 8–35; *Глистин В. К.* Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений. — Л., 1979. — С. 3–63; *Тацій В. Я.* Вказ. праця. — С. 6–65, 104–114.

⁵ Див.: Кримінальне право України. Загальна частина. — С. 89–101.

Як і будь-яке складне явище, охоронювані кримінальним правом суспільні відносини прийнято класифікувати, тобто розподіляти по окремих і в той же час взаємопов'язаних класах, відповідно до найбільш істотних ознак, які властиві цим предметам класифікації і відрізняють їх від предметів інших родів¹. Найбільш визнаною і поширеною в науці кримінального права є класифікація об'єктів злочину «за вертикаллю» — залежно від ступеня узагальнення суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом. Згідно з цією класифікацією виділяються загальний, родовий і безпосередній об'єкти².

Загальним об'єктом будь-якого злочину відповідно до ст. 1 КК України, а отже, і злочину, передбаченого ст. 200 КК, виступає комплекс найбільш важливих, істотних суспільних відносин, які знаходяться під охороною кримінального закону: права і свободи людини і громадянина, *власність*, громадський порядок та *громадська безпека*, довілля, *конституційний устрій* України, мир і безпека людства.

Поняттям *родового об'єкта* злочину охоплюється коло тотожних або однорідних суспільних відносин, які становлять певну сферу суспільного життя і за загальним правилом охороняються єдиним комплексом (групою) пов'язаних між собою і доповнюючих одна одну кримінально-правових норм. Однорідність суспільних відносин визначається на основі реально існуючих об'єктивних критеріїв. Серед них виділяють, по-перше, тотожність або схожість учасників відносин; і по-друге, збіг або схожість тих соціальних інтересів і благ, які становлять зміст суспільних відносин³.

Чинним законодавством злочин, передбачений ст. 200 КК, віднесено до розділу VII Особливої частини КК України «Злочини у сфері господарської діяльності», що певною мірою вказує напрям пошуку його родового об'єкта. Незважаючи на різні підходи до визначення родового об'єкта злочинів, які за чинним законодавством іменуються злочинами у сфері господарської діяльності, більшість дослідників солідарні в тому, що ці злочини порушують нормальну економічну або господарську діяльність. Таку діяльність можна визначити як правильну, таку, що відповідає інтересам держави та народу України, засновану на законах та інших нормативно-правових актах України, еко-

номічну господарську діяльність всіх суб'єктів незалежно від форм власності. У зв'язку з цим виникає необхідність з'ясувати зміст і співвідношення категорій «економіка» і «господарська діяльність». Економіка — це процес функціонування і розвитку господарства на різних рівнях (світова, національна, регіональна, економіка окремих галузей — промисловість, сільське господарство, будівництво, транспорт, зв'язок та ін.)¹. Під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають ціннову визначеність². Із наведеного випливає, що ці категорії багато в чому збігаються за змістом, але категорію «господарська діяльність» слід розглядати як форму існування економічної діяльності (економіки), котра є більш широкою категорією.

Разом з тим вважаємо, що для більш-менш повного і точного визначення родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 200 КК, необхідно звернутися до аналізу окремих економічних категорій, таких як «економічні відносини», «економічна система» (система господарювання), «відносини господарювання», «ринкова економіка» тощо. Певні зв'язки і відносини, в які об'єктивно вступають люди в процесі виробництва, називають суспільними виробничими (або економічними) відносинами, які базуються на певній формі власності³. Іноді під економічними відносинами розуміють також сукупність відносин між людьми в процесі виробництва і привласнення матеріальних благ у всіх сферах суспільного відтворення (в безпосередньому виробництві, розподілі, обміні, споживанні)⁴. У середині економічних відносин виділяють також організаційно-економічні відносини (відносини між людьми в процесі організації виробництва як такого, незалежно від його характеру, де важливу роль відіграють управлінські рішення, правове регулювання цих відносин) і соціально-економічні відносини (відносини між людьми безпосередньо з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ, що утворюються на

¹ Див.: Енциклопедія банківської справи України / За ред. Стельмаха В. С. та ін. — К., 2001. — С. 216.

² Див.: Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18, № 19–20, № 21–22. — Ст. 144.

³ Див.: Экономическая теория. / Под. ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича. — СПб., 1997. — С. 12.

⁴ Див.: Экономический словарь-справочник / Под. ред. проф. Мочерного. — К., 1995. — С. 95.

¹ Див.: Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. — М., 1976. — С. 247.

² Див.: Советское уголовное право / Под. ред. В. Д. Меньшагина. — М., 1938. — Вып. 1. — С. 27; Курс советского уголовного права. — М., 1970. — Т. 2. — С. 124–126; Кримінальне право України. Загальна частина. — С. 97–100.

³ Див.: Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сб. уч. тр. Свердлов. юрид. ин-та. — 1969. — Вып. 10. — С. 201.

основі відносин власності на засоби виробництва). Під економічною системою (системою господарювання) частіше за все розуміють сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованої на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг, а також на регулювання економічної діяльності відповідно до цілей, які ставить перед собою суспільство¹. Відносини господарювання (відносини у сфері впорядкування економічної діяльності) включають у себе тією або іншою мірою обидва згаданих аспекти — організаційний і соціальний. Ринкова економіка — це тип економіки, у функціонуванні якої визначальна роль належить товарно-грошовим відносинам. Для ринкової економіки на відміну від адміністративно-командної характерним є саморегулювання соціально-економічних процесів і відносин через механізми попиту і пропозиції, ціни, конкуренції, що об'єктивно складається між суб'єктами господарювання. Визначальними рисами ринкової економіки є відмова від неринкового розподілу благ, наявність розвинутої інфраструктури, установ, комерційних банків, бірж, ринків капіталів, товарів і праці, послуг, цінних паперів і т. ін.² Ринкова економіка базується на таких принципах: 1) приватна власність на інвестиційні ресурси; 2) вільне підприємництво; 3) свобода споживчого вибору; 4) особистий економічний інтерес; 5) конкуренція; 6) ринкове ціноутворення; 7) господарські ризики³.

Враховуючи викладене, вважаємо за можливе визначити *родовий об'єкт злочинів, передбачених розділом VII Особливої частини КК (в тому числі злочину, передбаченого ст. 200 КК), як суспільні відносини, що складаються в процесі господарської економічної діяльності незалежно від форм власності, в тому числі в сфері ринкової економіки, і охороняються кримінальним правом*. Але таке визначення зазначеного родового об'єкта є, безумовно, досить широким і неконкретизованим. Тому вбачається доцільним виділення науковцями із всієї сукупності суспільних відносин, що складаються у процесі господарської діяльності, окремих її сфер, точніше сказати, видів цих відносин, таких як: 1) відносини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем; 2) відносини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності господарських суб'єктів; 3) відносини у сфері бан-

¹ Див.: Экономический словарь-справочник / Под. ред. проф. Мочерно-го. — С. 88.

² Див.: Енциклопедія банківської справи України. — С. 462.

³ Див.: Основи економічної теорії. Підручник / За ред. О. О. Мамалуя. — К., 2003. — С. 62.

крутства; 4) відносини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів; 5) відносини у сфері обслуговування споживачів; 6) відносини у сфері приватизації державного та комунального майна¹. Всі ці види відносин охоплюються, як видається, більш широким поняттям — «господарська діяльність» і становлять зміст останнього.

Проте у даному випадку виникає проблема співвідношення між поняттям «господарська діяльність» (як родовим об'єктом і окремими видами цих відносин) як об'єктом злочину. Тут відзначимо, що вказані видові суспільні відносини безпосередньо є досить широкими за обсягом, мають відносно складну структуру і поряд з відносинами, що складаються в процесі господарської діяльності (родовий об'єкт), можуть бути поділені (класифіковані) на менш великі за обсягом відносини. У зв'язку з цим традиційна трьохланкова класифікація об'єктів злочинів (на загальний, родовий, безпосередній) потребує розширення за рахунок додаткових елементів. Так, одночасно з родовим об'єктом злочинів було запропоновано, зокрема Е. Фроловим, виділити підгруповий (видовий) об'єкт. Необхідність у цьому виникає тоді, коли усередині великої групи споріднених суспільних відносин (складний об'єкт) з'являється можливість виділити більш або менш відокремлену групу однорідних відносин, які тісно пов'язані між собою і в той же час не можуть бути визнані безпосередніми об'єктами. Для такої групи характерною є наявність спільного інтересу в усіх учасників цих відносин. Цей видовий об'єкт співвідноситься з родовим об'єктом злочину як частина з цілим або як вид з родом, що і було покладено в основу його найменування².

Ми погоджуємося з позицією В. Киричка, О. Перепелиці, В. Тація, які зазначили, що злочин, передбачений ст. 200 КК, може бути зведений в єдину групу зі злочинами, передбаченими ст. ст. 199, 201, 204, 207, 208, 210, 211, 212, 215, 216 КК, — які вчиняються у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України³. Ця сфера господарських відносин чи їх вид (різновид) — відносини у сфері

¹ Див.: Кримінальне право України. Загальна частина / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — Х., 1997. — С. 156; Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Кліменко та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. — К., 2004. — С. 166; Кримінальне право України: Загальна частина. — С. 166.

² Див.: Фролов Е. А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления. — С. 203–204. На практичну значущість такої класифікації об'єктів вказував В. Тацій. (див.: Тацій В. Я. Вказ. праця. — С. 85–88).

³ Див.: Кримінальне право України. Загальна частина. — С. 156.

банківської і бюджетної систем України — і є, на нашу думку, видовим (а не безпосереднім, як іноді стверджують) об'єктом злочину, передбаченого ст. 200 КК. У зв'язку з цим необхідно розкрити зміст понять «кредитна система», «фінансова система», «банківська система», «бюджетна система». Під *кредитною системою* слід розуміти сукупність кредитних відносин, форм і методів кредитування, а також систему кредитних установ. Кредитними називаються відносини, які складаються при мобілізації тимчасово вільних грошових коштів підприємств, організацій, бюджету та населення і тимчасовому використанні цих коштів на умовах повернення та платності. Кредитна система включає як банки, так і небанківські фінансово-кредитні інституції¹. *Фінансова система* — це сукупність врегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані й децентралізовані грошові фонди². Під *банківською системою* розуміють сукупність різноманітних видів банківських та інших кредитних установ, інституцій у їх взаємозв'язку, яка існує в тій чи іншій країні в певний історичний період і функціонує в межах єдиного фінансового механізму³. *Бюджетна система* — сукупність усіх бюджетів, які формуються в країні згідно з її бюджетним устроєм⁴.

Зі змісту Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні»⁵ з'ясуємо, що емісія та обіг документів на переказ, платіжних карток та інших засобів доступу до банківських рахунків здійснюється виключно кредитно-фінансовими установами — банками. Глава 1 Інструкції про переміщення валюти України, іноземної валюти, інших банківських документів і платіжних карток через митний кордон України, затвердженої постановою Правління НБУ від 12 липня 2000 р. за № 283⁶, та Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України, затверджене постановою Правління НБУ від 29 жовтня 2000 р. за № 520⁷, передбачають можливість емісії платіжних та деяких інших засобів доступу до банківських рахунків (дорожні та іменні чеки), карток також

¹ Див.: Енциклопедія банківської справи України. — С. 312.

² Див.: Там само. — С. 530.

³ Див.: Там само. — С. 56.

⁴ Див.: Там само. — С. 109.

⁵ Див.: Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 29. — Ст. 137.

⁶ Див.: Офіційний вісник України 2000. — № 31 — Ст. 1320.

⁷ Див.: Там само. — № 8. — Ст. 329.

небанківськими фінансовими установами. Як впливає з наведених понять, «кредитно-фінансова», «банківська», «бюджетна» системи охоплюють одну і ту ж саму, споріднену групу суспільних відносин, які входять як складова частина у господарські відносини. В той же час вони відрізняються від інших сфер господарської діяльності. Все це дає підстави стверджувати, що *видовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 200 КК, слід визнавати суспільні відносини, що забезпечують нормально-фінансової, банківської та бюджетної систем України*. Саме на цей об'єкт, крім розглядуваного злочину, посягають злочини, передбачені ст.ст. 199, 201, 204, 207, 208, 210, 211, 212, 215, 216 КК.

Останнім рівнем поділу об'єктів злочину по вертикалі є рівень *безпосереднього об'єкта*, під яким розуміють ті конкретні суспільні відносини (частина родового або видового (якщо він є) об'єкта), на які безпосередньо посягає даний злочин і яким він заподіює істотну шкоду або міг заподіяти таку шкоду. Безпосередній об'єкт значною мірою вказує на суспільно небезпечний характер конкретного злочину, його відмінні й особливі об'єктивні і суб'єктивні ознаки¹. Тому встановлення безпосереднього об'єкта є важливою передумовою встановлення складу злочину як підстави кримінальної відповідальності і правильної кваліфікації злочину².

В літературі щодо визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 200 КК, висловлено різні думки. Так, Н. Гуторова безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 200 КК, визначає як суспільні відносини у сфері функціонування банківської системи, захисту законних інтересів вкладників та клієнтів банків³. В. Киричко, О. Перепелиця, В. Тацій безпосереднім об'єктом незаконних дій з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення вважають суспільні відносини у сфері діяльності кредитно-фінансових органів з випуску в обіг і використання документів на переказ⁴.

¹ Див.: *Сташис В. В., Панов Н. И.* Непосредственный объект и его значение для квалификации преступлений. Проблемы правоповедения. 1980. — Вып. 50. — С. 83—91.

² Див.: *Тацій В. Я.* Вказ. праця. — С. 88.; Кримінальне право України. Загальна частина — С. 87.

³ Див.: *Гуторова Н. А.* Преступления в сфере хозяйственной деятельности. Раздел VII Особенной части Уголовного кодекса Украины с научно-практическим комментарием. — Х., 2003. — С. 14.

⁴ Див.: Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / За ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація — К.; Х. — 2001. — С. 159.

О. Дудоров безпосередній об'єкт цього злочину визначає як встановлений порядок проведення грошових розрахунків, виготовлення та обігу платіжних документів та інших засобів доступу до банківських рахунків, майнові права та інтереси юридичних та фізичних осіб — учасників розрахункових відносин, у тому числі емітентів та держателів платіжних карток¹. Наведені позиції, незважаючи на їх деякі відмінності, будучи більш широкими чи більш вузькими за обсягом, певною мірою збігаються і тим чи іншим чином висвітлюють особливості безпосереднього об'єкта досліджуваного злочину. Проте, на наш погляд, пошук рішення проблеми безпосереднього об'єкта розглядуваного злочину треба вести у площині співвідношення видового об'єкта, предмета і об'єктивної сторони цього злочину як *обов'язкових ознак злочину, передбаченого ст. 200 КК*.

З аналізу диспозиції ст. 200 КК та Закону України від 5 квітня 2001 р. № 2346-III² «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», який розкриває зазначені в ст. 200 КК України поняття *предмета цього злочину*, можна дійти висновку, що всі зазначені предмети цього злочину — документи на переказ, платіжні картки, інші засоби доступу до банківських рахунків — охоплюються *єдиним, більш загальним за обсягом, терміном* — платіжний інструмент (саме такий термін використовується у згаданому Законі). Платіжний інструмент — засіб певної форми на паперовому, електронному чи іншому виді носія інформації, використання якого ініціює переказ грошей з відповідного рахунка платника. До платіжних інструментів належать документи на переказ та спеціальні платіжні засоби (п. 1.31 ст. 1 цього Закону). Однак, на нашу думку, більш вдалим буде замість «платіжний інструмент» застосування терміна «платіжний засіб», оскільки «*інструмент*» — це знаряддя для праці³, а «*засіб*» — це те, що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі⁴. Останній термін нам видається більш вдалим, оскільки, наприклад, платіжна картка *дійсно* є знаряддям для дії (руху грошових коштів), *так само є такими засобом і документи на переказ і т. ін.* Отже, *нормальна діяльність банківських і кредитно-фінансових установ за змістом завжди пов'язана з рухом грошових коштів, які ініціюються документами на переказ, платіжними картками, іншими платіжними засобами*.

¹ Див.: Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / (Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Кліменко та ін.) — С. 200.

² Див.: Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 29. — Ст. 137.

³ Див.: Великий тлумачний словник української мови. — К., 2001. — С. 400.

⁴ Див.: Там само. — С. 326.

Крім цього, з метою визначення та конкретизації безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 200 КК, такі поняття, як «*банки*», «*небанківські фінансові установи*» (як перші, так і другі є емітентами платіжних засобів), «*клієнти (вкладники) банків та небанківських фінансових установ*», слід визначити як «*суб'єкти системи емісії та обігу платіжних засобів*». Для уточнення наведеного визначення слід розкрити такі поняття, як «*система*», «*емісія*», «*обіг*». «*Система*» — це порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і взаємним зв'язком частин чого-небудь¹. «*Емісія*» — випуск банкнотів, паперових грошей, *цінних паперів, документів та інших засобів на «переказ»*². «*Обіг*» — використання, вжиток *вказаних предметів*³. Таким чином, *нормальна діяльність банківської і кредитно-фінансової систем (до яких входять їх суб'єкти — емітенти і клієнти (вкладники) платіжних засобів) функціонально пов'язана з емісією та обігом платіжних засобів*.

Значимо, що характер вказаних у диспозиції ст. 200 КК дій — «*підробка*», «*придбання*», «*зберігання*», «*перевезення*», «*пересилання*», «*використання*», «*збут*» платіжних засобів свідчить, на нашу думку, про те, що ці дії ще не завдають безпосередньої шкоди функціонуванню системи емісії та обігу платіжних засобів, реально ще не порушують майнових прав та інтересів суб'єктів цієї системи, оскільки при зазначених діях (крім «*використання*») ще не відбувається негативне втручання в функціонування цієї системи. Та й при «*використанні*» підроблених платіжних засобів з огляду на диспозицію ст. 200 КК наслідки не мають значення для констатації наявності *даного складу злочину і його кваліфікації*. Але вказані дії, безперечно, створюють *загрозу заподіяння істотної шкоди* нормальному функціонуванню системи емісії та обігу платіжних засобів, *створюється при цьому і загроза заподіяння шкоди майновим правам та інтересам суб'єктів цієї системи, оскільки внаслідок вчинення досліджуваного злочину потоки грошових коштів можуть бути протиправно змінені або припинені чи вони можуть бути навіть вилучені із правомірного обігу суб'єктів банківської і кредитно-фінансової систем, внаслідок чого ними можуть протиправно заволодіти (чи заволодівають) особи, які на це не мають ні дійсного, ні передбаченого права*. Тут завжди страждає безпека зазначених суспільних відносин. При цьому під поняттям «*безпека*»⁴ ми розуміємо захищеність

¹ Див.: Великий тлумачний словник української мови. — С. 1126.

² Див.: Там само. — С. 263.

³ Див.: Там само. — С. 636.

⁴ Див.: Національна безпека в суспільствах транзитного типу. — Х., 2004. — С. 12–13.

(непорушність) прав і інтересів суб'єктів системи емісії та обігу платіжних засобів від суспільно небезпечних дій, передбачених у ст. 200 КК.

З урахуванням викладеного та попереднього аналізу видового об'єкта вважаємо за можливе визначити *безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 200 КК, під яким ми розуміємо суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки нормального функціонування банківської і кредитно-фінансової систем з емісії і обігу платіжних засобів та майнових прав і інтересів суб'єктів цієї системи*. Цей безпосередній об'єкт визначає і суспільну небезпечність досліджуваного злочину, його об'єктивні і суб'єктивні ознаки. Саме шляхом створення загрози безпеці нормального функціонування банківської і кредитно-фінансової систем у сфері емісії та обігу платіжних засобів унаслідок підробки, придбання, зберігання, перевезення, використання, збуту платіжних засобів вчиняються посягання на суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (видовий об'єкт) і, відтак, на родовий об'єкт — суспільні відносини, що складаються в процесі господарської діяльності. Отже, спираючись на попередні твердження, розкриття родового, видового та безпосереднього об'єктів аналізованого злочину, їх співвідношення, вважаємо обґрунтованим такий висновок: віднесення злочину, передбаченого ст. 200 КК, до розділу VII Особливої частини КК «Злочини у сфері господарської діяльності» є виправданим.

Надійшла до редколегії 10.07.05

В. Батиргарєєва, вчений секретар Інституту вивчення проблем злочинності АПрН України, кандидат юридичних наук

Жіноча рецидивна злочинність в Україні: кримінологічний аналіз сучасного стану

Рецидивна злочинність існувала завжди — за будь-яких історичних часів, політико-правових режимів, перетворень у суспільному житті, правової системи тощо. При цьому не викликає сумнівів, що ця складова злочинності є одним із найнебезпечніших різновидів протиправних діянь, хоча іноді з різних причин і намагаються знівелювати

цей факт. Проте якщо рецидивна злочинність взагалі-то досліджувалася у вітчизняній літературі, то окремо жіночому рецидивізму, котрий, на наш погляд, є самостійною проблематикою, предмет та особливості методології і методики наукового аналізу якої ще мало досліджено, приділяється явна недостатня увага. Її розглядають у контексті або жіночої злочинності, або рецидивної злочинності як такої. При цьому слід погодитися з думкою І. Степанової та Т. Явчуновської, згідно з якою рецидивна злочинність жінок становить безсумнівний науковий інтерес внаслідок специфіки видів вчинюваних злочинів, особливостей причинного комплексу, що їх зумовлюють, та особи винних¹. Крім того, проблема жіночої рецидивної злочинності разом із суто теоретичним значенням має не менш важливий прикладний аспект, оскільки без вивчення зумовленості даного явища не можна на дійсно науковому ґрунті визначити шляхи протидії цьому протиправному прояву. Також потребує перевірки гіпотеза про те, що жіночій рецидивній злочинності притаманні тенденції та риси, які різняться її з кримінальним рецидивізмом чоловіків. Отже, все це викликає необхідність ретельного кримінологічного аналізу сучасного стану жіночої рецидивної злочинності та виділення основних тенденцій розвитку цього явища в Україні.

Дослідженнями рецидивної злочинності у різні часи займалися чимало вчених. Значний внесок у розв'язання цієї проблеми зробили А. Алексєєв, М. Бажанов, Ю. Битко, В. Голіна, П. Гришанін, І. Даньшин, О. Горбатовська, А. Зелінський, В. Квашиш, Ю. Солопанов, В. Філімонов, Г. Хохряков, Р. Юцкова, О. Яковлев та ін. Висновки цих вчених, безумовно, служать методологічним підґрунтям для розуміння багатьох проблем, пов'язаних із рецидивними проявами у поведінці жінок. Однак вирішувати ці проблеми лише у ракурсі загальної теорії рецидиву без урахування наукових досягнень у сфері вивчення жіночої злочинності навряд чи доречно. Тому ще однією складовою у методології дослідження саме жіночої рецидивної злочинності є напрацювання, викладені у наукових працях, присвячених тим чи іншим аспектам жіночої протиправної поведінки. В останні роки аналіз цих проблем набув актуальності як в Україні (А. Блага, В. Меркулова, М. Стрюк, В. Федусик та ін.), так і за її межами (Ю. Антонян, Н. Дибовська, О. Пляшенко, Н. Кузнецова, В. Серебрякова, І. Степанова, М. Юсупов, Т. Явчуновська та ін.).

¹ Див.: Степанова І. Б., Явчуновська Т. М. Кримінологическая характеристика рецидивной преступности женщин // Правоведение. — 2004. — № 2 (253). — С. 96.